पढ़े चलो, बढ़े चलो
राष्ट्रीय माध्यमिक शिक्षा अभियान

लोक शिक्षण संचालनालय, म.प्र. भोपाल
द्वारा वर्ष 2022 के लिए जारी प्रश्न बैंक

प्रश्न बैंक

(रेमेडियल माड्यूल के प्रश्न-उत्तर सहित)

उत्तर सहित

संस्कृत

कक्षा 10

@amarwah450

@amarwah450

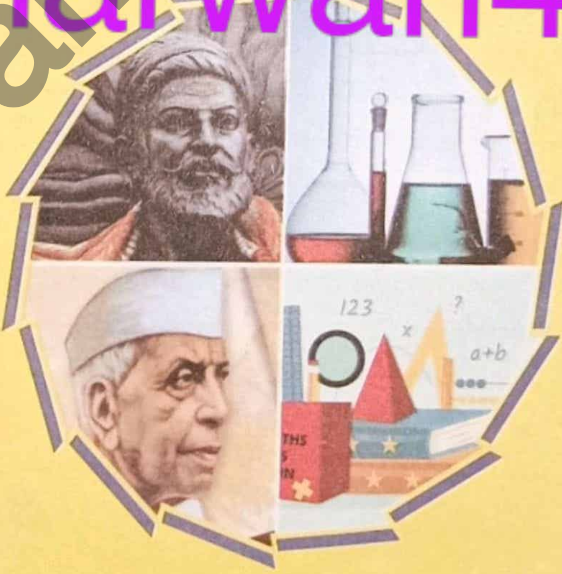

नई ब्लू प्रिंट सहित

GPH®

mr_sachin._patidar
8817762189
@Mr_sachin_patidar

प्रश्न बैंक

संस्कृत (शेमुषी) : कक्षा-10

समय : 3 घण्टे] प्रश्न पत्र : ब्लू प्रिन्ट [पूर्णांक : 80

सं. क्र.	इकाई	इकाई पर आवंटित अंक	वस्तुनिष्ठ प्रश्न	अंकवार प्रश्नों की संख्या				कुल प्रश्न
			01 अंक	02 अंक	03 अंक	04 अंक	05 अंक	
(1)	प्रत्यय+विशेषणं/विशेष्यम्	4+3	7	-	-	-	-	1
(2)	पर्याय+विलोम+एकपदेन प्रश्नोत्तराणि	2+2+3	7	-	-	-	-	1
(3)	शब्दरूपाणि + उपसर्गः	4+2	6	-	-	-	-	1
(4)	धातुरूपाणि + अव्ययः	4+2	6	-	-	-	-	1
(5)	सन्धिः + समासः	3+3	6	-	-	-	-	1
(6)	पाठगतप्रश्नोत्तराणि	12	-	6	-	-	-	6
(7)	वाच्यपरिवर्तनम्	2	-	1	-	-	-	1
(8)	कः के प्रति कथयति	2	-	1	-	-	-	1
(9)	प्रश्ननिर्माणम्	2	-	1	-	-	-	1
(10)	अशुद्धकारकसंशोधनम्	2	-	1	-	-	-	1
(11)	गद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मक प्रश्नानि	3	-	-	1	-	-	1
(12)	पद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मक प्रश्नानि	3	-	-	1	-	-	1
(13)	नाट्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकप्रश्नानि	3	-	-	1	-	-	1
(14)	पाठगतिरिक्तस्थान पूर्ति	3	-	-	1	-	-	1
(15)	श्लोककण्ठस्थीकरणम् (पाठ्यपुस्तकात्)	4	-	-	-	1	-	1
(16)	पत्रलेखनम्	4	-	-	-	1	-	1
(17)	अपठितगद्यांशम्	4	-	-	-	1	-	1
(18)	निबन्धलेखनम्							
	योगः	80	32	20	12	16	-	23

प्रश्न पत्र निर्माण हेतु विशेष निर्देश– (1) प्रश्न क्रमांक 1 से 5 तक 32 वस्तुनिष्ठ प्रश्न होंगे। सही विकल्प 06 अंक, रिक्त स्थान 07 अंक, सही जोड़ी 06 अंक, एक वाक्य में उत्तर 07 अंक, सत्य-असत्य 06 अंक संबंधी प्रश्न होंगे। प्रत्येक प्रश्न पर 01 अंक निर्धारित है। (2) वस्तुनिष्ठ प्रश्नों को छोड़कर अन्य सभी प्रश्नों में आंतरिक विकल्प का प्रावधान होगा। यह विकल्प समान इकाई/उप इकाई से तथा समान कठिनाई स्तर वाले होंगे। इन सभी प्रश्नों की उत्तर सीमा निम्नानुसार होगी– • अति लघु उत्तरीय प्रश्न 02 अंक शब्द सीमा अधिकतम 30 शब्द। • लघु उत्तरीय प्रश्न 03 अंक शब्द सीमा अधिकतम 75 शब्द। • विश्लेषणात्मक प्रश्न 04 अंक शब्द सीमा अधिकतम 120 शब्द। (3) 40 प्रतिशत वस्तुनिष्ठ प्रश्न, 40 प्रतिशत पाठ्यवस्तु पर आधारित प्रश्न, 20 प्रतिशत विश्लेषणात्मक प्रश्न होंगे। (4) सत्र 2021-22 हेतु कम किये गये पाठ्यक्रम से प्रश्न पत्र में प्रश्न न दिये जाएँ। (5) पाठ्यवस्तु पर आधारित प्रायोजना कार्य हेतु 20 अंक आवंटित है।

@amarwah450

संस्कृत (शेमुषी) कक्षा-10वीं

कम किए गए पाठ्यक्रम की विषय वस्तु

क्र.	पुस्तक/विषय वस्तु का नाम	अध्याय	कम किये गये अध्याय/विषय वस्तु का नाम
(1)		4	शिशुलालनम
(2)	शेमुषी (भाग-2)	11	प्रोणभ्योऽपि प्रिय सुहृद्
(3)		12	अन्याक्तय:

इकाई-1

वस्तुनिष्ठ प्रश्नोत्तर

□ प्रत्यय, विशेषणम्/विशेष्य उचितं विकल्पं चित्वा लिखत-

(1) गच्छन् इति पदे क: प्रत्यय: अस्ति-

(a) तुमुन (b) शतृ

(c) शानच् (d) क्त

(2) पठनीय: इत्यस्मिन पदे प्रत्यय: अस्ति-

(a) तत्वा (b) क्त

(c) शतृ (d) अनीयर्

(3) विहाय इत्यस्मिन पदे प्रत्यय: अस्ति-

(a) वि + हा + वितन (b) वि + हा + क्त

(c) वि + हा + ल्यप (d) वि + हा + शतृ

(4) हन् धातो: क्त: प्रत्यय सम्योष्य रूपं अस्ति-

(a) हन्त: (b) हत:

(c) हंत: (d) हम्त:

(5) क्री + तुमुन् सम्योज्य रूपं अस्ति-

(a) क्रेतुम (b) कर्तुम्

(c) क्रीतुम (d) क्रतुम

(6) गन्तुम् इत्यस्मिन् पदे प्रत्यय: अस्ति

(a) अनीयर (b) क्तवतु

(c) शानच् (d) तुमुन

(7) सेव् धातो: शानच प्रत्यय सम्योज्य रूप अस्ति-

(a) सेवायमान् (b) सेवा

(c) सेवायमान: (d) सेवमान:

(8) भू: धातो: क्त: प्रत्यय सम्योज्य रूपं भवति-

(a) भूत्वा (b) भूत:

(c) भूय: (d) भूती

(9) कर्तव्यम् इत्यस्मिन पदे प्रत्यय: अस्ति-

(a) शानच् (b) शतृ

(c) तव्यत् (d) मतुप

(10) जेय: इत्यस्मिन् पदे प्रत्यय: अस्ति-

(a) व्यत् (b) क्यप

(c) यत् (d) क्त

(11) कश्चित् कृषक: क्षेत्रकर्षणं कुर्वन्नासीत् अस्मिन वाक्ये विशेषण पदं किम् ?

(a) कश्चित् (b) कृषक:

(c) आसीत् (d) क्षेत्रकर्षणं

(12) कृषक: तं दुर्बलं तोदनेन नद्यमान: अवर्तत् अस्मिन वाक्ये विशेषण पदंकिं-

(a) कृषक: (b) दुर्बलं

(c) वृषभं (d) तोदनेन

(13) कृष्ण: धेनू: दुग्धं न ददाति अस्मिन वाक्ये विशेषण पदं किम् ?

(a) धेनू: (b) ददाति

(c) दुग्धं (d) कृष्ण:

@amarwah450

(14) भार्या बुद्धिमती आसीत् अस्मिन् वाक्ये विशेषण पदम् किम् ?

(a) बुद्धिमती (b) भार्या

(c) आसीत् (d) वसति

(15) व्यायामेन् शरीरं पुष्टं भवति अस्मिन् वाक्ये विशेषण पदं किम् ?

(a) शरीरं (b) पुष्टं

(c) कलहं (d) कोऽपिन

(16) हरिश्चन्द्रः राज्ञः सत्यवादी आसीत् इत्यस्मिन् वाक्ये विशेष्य पदं किम् ?

(a) राज्ञः (b) हरिश्चन्द्रः

(c) सत्यवादी (d) आसीत्

(17) सन्यासी गृहत्यागी भवति इत्यस्मिन् वाक्ये पदं किम् ?

(a) गृहत्यागी (b) भवति

(c) सन्यासी (d) कोऽपिन

(18) राजसिंहः पार्श्वे बुद्धिमान मंत्री आसीत् वाक्ये विशेष्टा पदं किं ?

(a) राजसिंहः (b) मन्त्री

(c) बुद्धिमान (d) पार्श्वे

(19) रामः सर्वेषु राज्ञेषु उत्तमः आसीत् इत्यस्मिन् वाक्ये विशेष्य पदं किं?

(a) सर्वेषु (b) राज्ञेषु

(c) रामः (d) उत्तमः

(20) पलायमानम् श्वानम् अस्मिन् पदे विशेष्य पदं किम् ?

(a) श्वानम् (b) अस्मिन्

(c) पलायमानम् (d) कोपिनास्ति

उत्तर– (1) (b) (2) (d) (3) (c) (4) (b) (5) (b) (6) (d) (7) (d) (8) (b) (9) (c) (10) (c) (11) (a) (12) (b) (13) (d) (14) (a) (15) (b) (16) (a) (17) (c) (18) (b) (19) (c) (20) (a).

इकाई–2

❑ रिक्तस्थानानी पूरयत–

(1) सलिलं इत्यस्य पर्यायि पदं ....। (नीरं/शरीरं)

(2) पवनः इत्यस्य पर्याय पदं .... । (वायुः/तड़ागं)

(3) भार्या इत्यस्य पर्याय पदं ....। (भगिनी/कान्ता)

(4) आम्रम् इत्यस्य पर्याय पदं ....। (रसालं/फलम्)

(5) वनम् इत्यस्य पर्याय पदं ....। (आननम् / काननम्)

(6) अग्निः इत्यस्य पर्याय पदं ....। (नीरजः/अनलः)

(7) सविता इत्यस्य पर्याय पदं ....। (मधुकरः/दिवाकरः)

(8) गजः इत्यस्य पर्याय पदं ....। (घोटकः/करी)

(9) सुधियः इत्यस्य पर्याय पदं ....। (अभिज्ञाः/वैज्ञानिकाः)

(10) कमलम् इत्यस्य पर्याय पदं ....। (पंकजम् / पुष्पम्)

(11) सुकरम् शब्दस्य विलोम पदं ....। (शुद्धम! / दुर्बहम्)

(12) सान्ताः शब्दस्य विलोम पदं ....। (भयान्ताः/अनन्ताः)

(13) विमूढ़धी शब्दस्य विलोम पदं ....। (निधिः/सुधीः)

(14) अस्तमये शब्दस्य विलोम पदं ....। (सायं/उदये)

(15) प्रसीदति शब्दस्य विलोम पदं ....। (प्रकुप्यति/नियुव्यति)

(16) चौरः .... आसीत् । (आरक्षी/विपक्षी)

(17) कृषकायः .... आसीत् । (अभियुक्तः/नृयुक्तः)

(18) पिता पुत्राय वाल्ये .... यच्छति। (विद्यां/आभूषणं)

@amarwah450

(19) वाचि .... भवेत् । (वक्रता/अवकृता)

(20) .... भूकम्पेन निहन्यन्ते। (कृषक:/विवशाः)

उत्तर– (1) नीरं (2) वायु: (3) कान्ता (4) रसालं (5) काननम् (6) अनल (7) दिवाकर: (8) करी (9) अभिज्ञा: (10) पंकजम् (11) दुर्वहम् (12) अनन्त (13) सुधी: (14) उदये (15) प्रकुप्यति (16) आरक्षी (17) अभियुक्त: (18) विद्यां (19) वक्रता (20) विवशा:।

इकाई–3

❑ **शब्दरूपाणि / उपसर्ग: पदस्य युग्मं मेलयत–**

(1) फलानां	सप्तमी एकवचनम्
(2) राज्ञी	दुस्
(3) संचरते	आङ् (आ)
(4) दुष्कर्म	चतुर्थी विभक्ति
(5) संस्कृतम्	सम
(6) अधिकार	पञ्चमी
(7) प्र + हरति	इदम्
(8) आजन्म:	सम्
(9) गृहात्	तृतीया एकवचनम्
(10) अस्मिन्	अधि
(11) काठिन्येन्	प्रहरति
(12) धेनूनाम्	षष्ठी एक वचनम्
(13) दूरौ	उत्
(14) बालकाय	प्रथमा द्विवचनम्
(15) उत्कर्ष	षष्ठी बहुवचनम्

उत्तर–

(1) फलानां	षष्ठी बहुवचनम्
(2) राज्ञी	सप्तमी एकवचनम्
(3) संचरते	सम्
(4) दुष्कर्म	दुस्
(5) संस्कृतम्	सम्
(6) अधिकार	अधि
(7) प्र + हरति	प्रहरति
(8) आजन्म:	आङ् (आ)
(9) गृहात्	पञ्चमी
(10) अस्मिन्	इदम्
(11) काठिन्येन्	तृतीया एकवचनम्
(12) धेनूनाम्	षष्ठी बहुवचनम्
(13) दूरौ	प्रथम: द्विवचनम्
(14) बालकाय	चतुर्थी
(15) उत्कर्ष	उत्

इकाई–4

❑ **धातुरुपाणि/अव्यय: एकवाक्येन उत्तरत् –**

(1) 'वद धातो:' लोट लकारस्य मध्यम पुरुष बहुवचनम् कयं किम् ?

(2) 'अस् धातो:' लृट लकारस्य प्रथम पुरुष बहुवचनम् कपं किम् ?

(3) 'लभ् धातो:' लट् लकारस्य उत्तम पुरुष एकवचनं रुपं किम् ?

(4) 'हन् धातो:' लोट लकारस्य प्रथम पुरुष एकवचनं किम् ?

(5) 'गच्छति' क्रियापदे क: धातु अस्ति?

(6) 'गम् धातो:' लङ्ग लकारस्य प्रथम पुरुष द्विवचनं किम् अस्ति?

(7) 'मोहन: तिष्ठति' अस्मिन वाक्ये क: धातु:?

(8) ''अहमऽपि आपणं गच्छामि'' अस्मिनम् वाक्ये अव्ययंकिम् अस्ति?

(9) ''विद्यामाता इव रक्षीत'' अस्मिन वाक्ये अव्यय पदं किम् अस्ति?

(10) ''सदाचार: एव परमोधर्म:'' अस्मिन वाक्ये अव्ययं किम् अस्ति?

@amarwah450

(11) ''अचिरं गृहं गच्छ'' अस्मिन् वाक्ये अव्यय पदं किम् अस्ति?

(12) ''अथ रामायण कथा आरभ्यते'' अस्मिन् वाक्ये अव्यय पदं किम अस्ति?

(13) ''अहं श्वः ग्रामं गमिष्यामि'' अस्मिन् वाक्ये अव्यय पदं किम् अस्ति?

(14) ''तत्र शिवालयः अस्ति'' अस्मिन वाक्येअव्यय पदं किम् अस्ति?

(15) ''वृथा कलहम् मा कुरु'' अस्मिन् वाक्ये अव्यय पदं किम् अस्ति?

उत्तर– (1) वदत (2) भविष्यन्ति (3) लभे (4) हन्तु (5) गम् (6) अगच्छताम् (7) स्था (8) अपि (9) इव (10) एव (11) अचिरं (12) अथ (13) श्वः (14) तत्र (15) वृथा, मा।

इकाई–5

❑ **शुद्ध वाक्यानां समक्षे 'आम्' अशुद्ध वाक्यानां समक्षे 'न' लिखत।**

(1) ग्रन्थालये इति पदे गुण सन्धि अस्ति।

(2) भानूदयः इत्यस्मिन् पदे दीर्घ सन्धि अस्ति।

(3) हितोपदेश इत्यस्मिन् पदे यण सन्धि अस्ति।

(4) ममैव इत्यस्मिन् पदे वृद्धि सन्धि अस्ति।

(5) यदि + अपि पूर्ण पदं यद्यपि अस्ति।

(6) सम् + चरणम् पूर्ण पदं संचरणम् अस्ति।

(7) अन्य + अपि अयादि संधि अस्ति।

(8) नयनम् इत्यस्मिन् पदे व्यञ्जन संधि अस्ति।

(9) अन्य पद प्रधानः तत्पुरुषः अस्ति।

(10) घनश्याम् इति पदे कर्मधारय समास अस्ति।

(11) यथा शक्ति इत्यस्मिन् पदे अव्ययीभाव समास वर्तते।

(12) वाचि पटुः समस्त पद वाक्पटुः अस्ति।

(13) हरिततरुणाम् कर्मधारय समास अस्ति।

(14) महान् आत्मा ऐषाम् महात्मा अस्ति।

(15) संख्या पूर्वो द्विगु समास अस्ति।

उत्तर– (1) न

(2) आम्

(3) न

(4) आम्

(5) आम्

(6) आम्

(7) न

(8) न

(9) न

(10) आम्

(11) आम्

(12) आम्

(13) आम्

(14) न

(15) आम्।

इकाई–(6 से 11)

❑ **अधोलिखितेषु प्रश्नेषु उत्तराणि संस्कृतभाषायाम् लिखत् ।**

(1) केषां माला रमणीया?

(2) कविः किमर्थम् प्रकृतेः शरणम् इच्छति?

(3) मनुष्याणां महान रिपुः कः?

(4) बुद्धिमती केन उपेल पितुर्गृहं चलिता?

(5) कीदृशं कर्म व्यायामसंज्ञितम् कथ्यते?

(6) कृषकः किं करोति स्म?

(7) वस्तुतः चौरः कः आसीत्?

(8) कीदृशे प्रदेशे पदयात्रा न सुखावहा?

@amarwah450

(9) निर्धनः जनः कथं वित्तं उपार्जितवान्?

(10) पिता पुत्राय बाल्ये किं यच्छति?

(11) प्राणेभ्योऽपि कः रक्षणीयः?

(12) कीदृशाः प्राणिनः भूकम्पेन् निहन्यन्ते?

(13) अनिशं महानगरमध्ये किं प्रचलति?

(14) बुद्धिमती कुत्र व्याघ्रं ददर्श?

(15) कस्य मांसं स्थिरीभवति?

उत्तर– (1) हरित तरुललितलतानाम् ।

(2) अत्र धरातले जीवितं दुर्वहं जातम् अतः कविः प्रकृतेः शरणम् इच्छति।

(3) मनुष्याणां महान् रिपुः आलस्यम् ।

(4) बुद्धिमती पुत्रद्वयोपेता पितुर्गृहं प्रति चलिता।

(5) शरीरायासजननं कर्म व्यायामसंज्ञितम् कथ्यते।

(6) कृषकः वलीवर्दाभ्यां क्षेत्रकर्षणं करोतिस्म।

(7) वस्तुतः चौरः आरक्षी आसीत् ।

(8) विजने प्रदेशे पदयात्रा न सुखावहा।

(9) निर्धनः जनः भूरि परिश्रम्य वित्तम् उपार्जितवान्।

(10) पिता पुत्राय पाल्ये विद्याधनं यच्छति।

(11) प्राणेयोऽपि सदाचारः रक्षणीयः।

(12) विवशाः प्राणिनाः भूकम्पेन् निहन्यते।

(13) अनिशं महानगरमध्ये कालायसचक्रम् प्रचलति।

(14) बुद्धिमती गहनकानने व्याघ्रं ददर्श।

(15) व्यायामभिरतस्य मांसं स्थिरीभवति।

इकाई–12

❑ **अधोलिखितेषु वाच्य परिवर्तन कुरूत–**

(1) गुणी गुणं जानाति (बहुवचने)

(2) पशुः उदीरितम् अर्थं गृहणति (कर्मवाच्ये)

(3) मृगाः मृगैः सह अनुप्रजन्ति (एकवचने)

(4) कः छायां निवारयति (कर्मवाच्ये)

(5) तेन एव वह्निना शरीरं दह्यते (कर्तृवाच्ये)

(6) तेन् फलानि खाद्यन्ते (कर्तृवाच्य)

(7) चौराः ग्रामे नियुक्ताः राजपुरुषाः आसन् (एकवचनं)

(8) आत्महितैषिभिः व्यायामः क्रियते (कर्तृवाच्यम्)

(9) मोहनः पाठं पठति (कर्मवाच्ये)

(10) लतया गीतं गीयते (कर्तृवाच्ये)

उत्तर– (1) गुणिनः गुणं जानन्ति।

(2) पशुना उदीरितः अर्थः गृह्यते।

(3) मृगः मृगैः सह अनुव्रजति।

(4) केन् छाया निवार्यते?

(5) सः एव वह्निः शरीरं दहते।

(6) सः फलम् खादति।

(7) चौरः ग्रामे नियुक्तः राजपुरुषः आसीत् ।

(8) आत्महितैषिणः व्यायामं कुर्वन्ति।

(9) मोहनेन् पाठः पठ्यते।

(10) लता गीतम् गायति।

इकाई–13

❑ **अधोलिखितेषु संवादेषु कः कं प्रति कथयति–**

(1) वस्तुतः वनराजः भवितुं तु अहमेव योग्यः।

(2) अहम् वनराजः किं भयं न जायते।

(3) राजा तु रक्षकः भवति परं भवान् तु भक्षकः।

(4) तूष्णी भव। कथं त्वं योग्यः वनराजपदाय?

(5) वस्तुतः सर्वे वन्यजीविनः अन्योन्याश्रिताः।

(6) तस्य मृतशरीरं राजमार्गं निकषा वर्तते।

(7) निजकृत्यस्य फलं शुङ्क्ष्व।

(8) अरे।अरे। किं जल्पसि यदि अहं कृष्ण वर्णः तहित्वं किं गौराङ्गः।

(9) अरे।अरे। माम् विहाय कथमन्या राजा भवितुर्महीति।

(10) मम् नृत्यं तु प्रकृतेः आराधना।

@amarwah450

shot by Sachin

उत्तर–	कः कथयति	कम् प्रति कथ
(1)	काकः	वानरः
(2)	सिंहः	वानरः
(3)	वानरः	सिंहः
(4)	मयूरः	वानरः
(5)	प्रकृतिमाता	सर्वप्राणिनः
(6)	कर्मचारी	न्यायाधीशः
(7)	आरक्षी	अभियुक्तः
(8)	काकः	पिकः
(9)	वकः	वानरः
(10)	मयूरः	काकः

इकाई–14

☐ **स्थूलपदान्याधिकृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरूत–**

(1) **प्रकृत्याः** सन्निधौ वास्तविकं सुखं विद्यते।

(2) **महानगरेषु** वाहनानाम् अनन्ताः पङ्क्तयः धावन्ति।

(3) त्वं **मानुषात्** विभेषि।

(4) बुद्धिमती **चपेटया** पुत्रौ प्रहतवती।

(5) व्यायामं कुवर्तः **विरुद्धं** अपि परिपच्यते।

(6) **अरयः** व्यायामिनं न अर्दयन्ति।

(7) **धेनूनाम्** माता सु सुरभिः आसीत्।

(8) सः **कृष्छ्रेण** भारम् उदवहति।

(9) मयूरस्य नृत्यं **प्रकृतेः** आराधना।

(10) सर्वे **प्रकृतिमातरं** प्रणमन्ति।

(11) **पुत्रं** द्रष्टुं सः प्रस्थितः।

(12) न्यायाधीशः **वंकिमचन्द्रः** आसीत्।

(13) **एतादृशी** भयावह घटना गढवाल क्षेत्रे घटिता।

(14) विवशाः प्राणिनः **आकाशे** पिपीलिकाः इव निहयन्ते।

(15) **तत्वथिस्य** निर्णयः विवेकेन कर्तुं शक्यः।

उत्तर– (1) कस्याः

(2) केषु

(3) कस्मात्

(4) कया

(5) कीदृशं

(6) कः

(7) केषाम्

(8) केन्

(9) कस्याः

(10) कां

(11) कं

(12) कः

(13) कीदृशी

(14) कुत्र

(15) कस्य।

इकाई–16

☐ **अशुद्धकारक संसोधनम् कुरुत –**

(1) रामः पुस्तकं पठसि।

(2) गणेशं नमः।

(3) त्वम् मानुषात् विभेमि।

(4) बालकाः विद्यालयं आगच्छति।

(5) मोहनः कलमस्य लिखति।

(6) लता गीतानि गीयते।

(7) सैनिकः अश्वेन् पतति।

(8) खगाः वृक्षाय निवससि।

(9) गंङ्गा हिमालयं प्रवहति।

(10) मयूरः वने नृत्यन्ति।

उत्तर– (1) रामः पुस्तकं पठति।

(2) गणेशाय नमः।

@amarwah450 @amarwah450

(3) त्वम् मानुषात् विभेसि।
(4) बालकाः विद्यालयात् आगच्छन्ति।
(5) मोहनः कमलेन लिखति।
(6) लता गीतं गायति।
(7) सैनिकः अश्वात् पतति।
(8) खगाः वृक्षेषु निवसन्ति
(9) गंङ्गा हिमालयात् प्रवहति।
(10) मयूराः वने नृत्यन्ति।

इकाई-16

❑ अधोलिखितेषु गद्यांशस्य प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषायाम् लिखतः –

(1) अस्ति देउलाख्यो ग्रामः। तत्र राजसिंहः नाम राजपुत्रः वसति स्म। एकदा केनापि आवश्यककार्येण तस्य भार्या बुद्धिमती पुत्रद्वयो पेता पितुर्गृहं प्रति चलिता। मार्गे गहनकानने सा एकं व्याघ्रं ददर्श। सा व्याघ्रमागच्छन्तं दृष्ट्वा धाष्टर्यात पुत्रौ चपेटया प्रछत्य जगाद– "कथमेकैकशो व्याघ्रभक्षणाय कलहं कुरुथः? अयमेकस्ताबद्विभष्य मुख्यताम्। पश्चाद् अन्योः द्वितीयः कश्चिल्लक्ष्यते।

प्रश्नाः (अ) देउलाख्यो ग्रामः को वसतिस्म?
(ब) तस्य भार्या का आसीत्?
(स) सा कं ददर्श?

उत्तर– (अ) राजसिंह नाम राजपुत्रः वसतिस्म।
(ब) तस्य भार्या बुद्धिमती आसीत्।
(स) सा एकं व्याघ्रं ददर्श।

(2) कश्चित् कृषकः बलीवदर्भ्यां क्षेत्रकर्षणं कुर्वन्नासीत्। तयोः बलीवर्दयोः एकः शरीरेण दुर्बलः जवेन गन्तुमशक्तश्चासीत्। अतः कृषकः तं दुर्बलं वृषभं तोदनेन नुद्यमानः अवर्तत। सः ऋषभः हलमूढ्वा गन्तुमशक्तः क्षेत्रे पपात। क्रुद्धः कृशीवलः तमुल्यापयितुं बहुवारम् यत्नमकरोत्। तथापि वृषः नोत्थितः। भूमौ पतिते स्वपुत्रं दृष्टवा सर्वधेनूनां मातु सुरभेः नेत्राभ्यामात्रणि आविरासन्।

प्रश्नाः
(अ) कृषकः काभ्यां क्षेत्रकर्षणं कुर्वन्नासीत?
(ब) तयोः बलीवर्दयोः एकः कीदृशः आसीत्?
(स) मातुः सुरभेः नेत्राभ्याम् कानि आविरासन्?

उत्तर–
(अ) बलीवर्दाभ्याम् क्षेत्रकर्षणं कुर्वन्नासीत्।
(ब) तयोः बलीवर्दयोः एकः शरीरेण दुर्बलः आसीत्।
(स) मातुः सुरभेः नेत्राभ्याम् अश्रुणि अविरासन्।

(3) वनस्य दृश्यं समीपे एवैका नदी वहति। एकः सिंहः सुखेन विश्राम्यते। तदैव एकः वानरः आगत्य तस्य पुच्छ धुनाति। क्रुद्धः सिंहः तं प्रहर्तुमिच्छति परं वानरस्तु कूर्दित्वा वृक्षमारुढः। तदैव अन्यस्माद वृक्षात् अपरः वानरः सिंहस्य कर्णमाकृष्य पुनः वृक्षोपरि आरोहति। एवमेव वानराः वारं-वारं सिंहं तुदन्ति। क्रुद्धः सिंहः इतस्ततः, धावति, गर्जति परं किमपि कर्तुंसमर्थः एव तिष्ठति।

प्रश्नाः
(अ) कः सुखेन विश्राम्यते?
(ब) कः आगत्य सिंहस्य पुच्छं धुनाति?
(स) क्रुद्धः सिंहः किं करोति?

उत्तर–
(अ) सिंहः सुखेन विश्राम्यते।
(ब) वानरः आगत्य सिंहस्य पुच्छं धुनाति।
(स) क्रुद्धाः सिंहः इतस्ततः धावति गर्जति च।

(4) विचित्रा देवगतिः। तस्यामेव रात्रौ तस्मिन् गृहे कश्चन चौरः गृहाभ्यन्तरं प्रविष्टः। तत्र निहितामेकां

@amarwah450
shot by Sachin

मञ्जूषाम् आदाय पलायितः। चौरस्य पादध्वनिना प्रबुद्धोऽतिथिः चौरशङ्कया तमन्वधावत् अगृहणाच्च: परम् विचिमघटत। चौरः एव उच्चैः क्रोशितुमारभत् "चौरोऽयं चौरोऽयम्" इति।

प्रश्नाः

(अ) विचित्रा कः?

(ब) तस्मिन् गृहे कः प्रविष्टः ?

(स) चौरः काम् आदाय पलायितः?

उत्तर–

(अ) विचित्रा दैवगतिः।

(ब) तस्मिन् गृहे कश्चन् चौरः प्रविष्टः।

(स) चौरः तत्र निहितामेकां मञ्जूषाम् आदाय पलायितः।

(5) कश्चन निर्धनो जनः भूरि परिश्रम्य किञ्चिद् क्तिमुपार्जितवान् लेन वित्तेन स्वपुत्रम एकस्मिन् महाविद्यालये प्रवेशं दापयितुं सफलो जातः। तत्तनयः तदैव छात्रावासे निवसन् अध्ययने संलग्नः समभूत्। एकदा स पिता तनूजस्य करणतामा कर्ण्य व्याकुलो जातः पुत्रं द्रष्टुं च प्रस्थितः। परमर्थकार्श्येन पीड़ितः स वसायानं विहाय पदातिखे प्राचलत्।

प्रश्नाः

(अ) कः भूरि परिश्रम्य किञ्चिद वित्तमुपार्जितवान्?

(ब) तेन कथं कुत्र च स्वपुत्रं प्रवेशं दापयितुं सफलो जातः?

(स) एकदा स पिता कथं व्याकुलो जातः?

उत्तर–

(अ) निर्धनां जनः भूरि परिश्रम्ये किञ्चिद वित्तमुपार्जितवान्।

(ब) तेन स्वपुत्रं महाविद्यालये प्रवेशं दापयितुं सफलो जातः।

(स) स्वतनुजस्य रुग्णतामाकर्ण्य व्याकुलो जात्रः।

इकाई–17

❑ **अधोलिखितेषु पद्यांशस्य प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषायां लिखत–**

(1) व्यायामो हि सदा पथ्यो बलिनां स्निग्धभोजिनाम्।
स च शीते वसन्ते च तेषां पथ्यतमः स्मृतः।।

प्रश्नाः

(अ) कः सदा पथ्यः?

(ब) व्यायामो हि सदा कथं बलिनाम् ?

(स) स्निग्धभोजिनां कः सदा पथ्यः?

आदर्श उत्तर–

(अ) व्यायामो हि सदा पथ्यः।

(ब) व्यायामो हि सदा पथ्यो बलिनाम्।

(स) स्निग्धभोजिनां व्यायामो हि सदा पथ्यः।

(2) विचित्रे खलु संसारे नास्ति किञ्चिन्निरर्थकम्।
अश्वश्चेद् धावने वीरः भारस्य वहने खरः।।

प्रश्नाः

(अ) कुत्र किञ्चिन्निरर्थकं नास्ति?

(ब) विचित्रे खलु संसारे किं नास्ति?

(स) कः धावने वीरः अस्ति?

आदर्श उत्तर–

(अ) विचित्रे खलु संसारे किञ्चिद निरर्थकं नास्ति।

(ब) विचित्रे खलु संसारे किञ्चिद निरर्थकं नास्ति।

(स) अश्वःधावने वीरः अस्ति।

(3) गुणी गुणं वेत्ति न वेत्ति निर्गुणोः
बली बलं वेत्ति न वेत्ति निर्बलः।
पिको बसन्तस्य गुणं न वायसः,
करी च सिंहस्य बलं न मूषकः।।

प्रश्नाः

(अ) कः गुणं वेत्ति?

(ब) बलं कः न वेत्ति?

(स) कः वसन्तस्य गुणं वेत्ति कः न वेति?

@amarwah450
shot by Sachin

आदर्श उत्तर–

(अ) गुणी गुणं वेत्ति।

(ब) बलं निर्बलं न वेत्ति।

(स) पिकः वसन्तस्य गुणं वेत्ति वायसः न वेत्ति।

(4) आचारः प्रथमो धर्मः इत्येतद् विदुषां बचः।
तस्माद् रक्षेत् सदाचारं प्राणेभ्योऽपि विशेषतः।।

प्रश्नाः

(अ) कः प्रथमो धर्मः?

(ब) आचारः प्रथमो धर्मः इत्येतद् केषां वचः?

(स) तस्माद् कं रक्षेत् ?

आदर्श उत्तर–

(अ) आचारः प्रथमो धर्मः।

(ब) आचारः प्रथमो धर्मः इत्येतद् विदुषां वचः।

(स) तस्माद् सदाचारं रक्षेत्।

(5) आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महान् रिपुः।
नास्त्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यं नावसीदति।।

प्रश्नाः

(अ) आलस्यं हि केषां शरीरस्यो महान् रिपुः?

(ब) कस्य समो वन्धु नास्ति?

(स) किं मनुष्याणां शरीरस्थो महान् रिपुः?

आदर्श उत्तर–

(अ) आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महान् रिपुः।

(ब) उद्यम समो बन्धुः नास्ति।

(स) आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महान रिपुः।

इकाई–18

अधोलिखितेषु नाट्यांशस्य प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषायां लिखत।

(1) पिकः अलम् अलम् अतिविकत्थनेन्। किं विस्मर्यते– काकः कृष्णः पिकः कृष्णः को भेदः पिककाकयोः। वसन्तसमये प्राप्ते काकः काकः पिकः पिकः।।

प्रश्नाः –

(अ) काकः कीदृशः पिकः कीदृशः?

(ब) कदा काकः काकः पिकः पिकः?

(स) 'शृवन' इत्यस्य शब्दस्य प्रकृति प्रत्ययं पृथक कुरुत।

आदर्श उत्तर–

(अ) काकः कृष्णः पिकः कृष्णः।

(ब) वसन्तसमये।

(स) 'शृ' धातुः शतृ प्रत्ययः।

(2) प्रकृतिमाता– अहं प्रकृतिः युष्माकं सर्वेषां जननी? यूयं सर्वे एव मे प्रियाः। सर्वेषमेव महत्कृते महत्वं विद्यते यथासमयत् न तावत कलहेन समयं वृथा यापयन्तु अपितु मिलित्वा एव मोदध्वे जीवनं च समयं कुरुध्वम् । तद्यथा कथितम् – प्रजा सुखे सुखं राज्ञः प्रजानां तु प्रियं हितम् ।।

प्रश्नाः

(अ) अहं प्रकृतिः केषां जननी?

(ब) राज्ञः सुखं कस्मिन?

(स) 'युष्माकम्' इत्यस्य पदस्य मूलशब्दं विभक्तिं वचनश्च लिखत।

आदर्श उत्तर–

(अ) युष्माकं सर्वेषां जननी।

(ब) राज्ञः सुखम् प्रजा सुखे।

(स) युष्मद् शब्द, षष्ठी विभक्ति बहुवचनम्।

(3) काकः– सर्वथा अयुक्तमेतत् यन्मयूर– हंस– कोकिल–चक्रवाक– शुक सारसादिषु पक्षिप्रधानेषु विद्यमानेषु दिवान्धस्यास्य करालवक्त्रस्य– अभिषेकार्थं सर्वे सज्जाः। पूर्णं दिनं यावत् निद्रायमाणः एवः कथमस्मान् रक्षिष्यति। वस्तुतस्तु– स्वाभावरौद्रमत्युग्रं क्रूरमप्रियवादिनम् । उलूकं नृपति कृत्वा का नु सिद्धिर्भविष्यति।।

@amarwah450

shot by Sachin

प्रकृतिमाता- भोः भोः प्राणिनः। यूयम् सर्वे एव मे सन्ततिः। कथं मिथः कलहं कुर्वन्ति। वस्तुतः सर्वे वन्य जीविनः अन्योन्याश्रितः।

प्रश्नाः

(अ) पूर्णं दिनं यावत् निद्रायमाणः कः कथमस्मान् रक्षिष्यति?

(ब) उलूकं नृपतिं कृत्वा का नु का भविष्यति।

(स) के सर्वे एव मे सन्ततिः?

उत्तर-

(अ) उलूकः रक्षिष्यन्ति।

(ब) उलूक नृपति कृत्वा का नु सिद्धिः भविष्यति।

(स) यूयम् सर्वे एव मे सन्ततिः।

इकाई-19

□ रिक्तस्थानानि पूर्ति कुरूत-

(भृशम्, यत्र, तत्र, अत्र, अपि, एव, सदा, वहिः, बलस्यार्धं, विद्या, अहिभुक)

(1) इदानी वायुमण्डलं .... प्रदूषितमस्ति।

(2) .... जीवनं दुर्वहम अस्ति।

(3) प्राकृतिक वातावरणे क्षणं संचरणम् .... लाभदायकं भवति।

(4) पर्यावरणस्य संरक्षणं .... प्रकृतेः आराधना।

(5) .... समयस्य सुदपयोगः करणीयः।

(6) भूकम्पित समये .... गमनमेव उचितम् भवति।

(7) .... हरितीमा .... शुचि पर्यावरणम्।

(8) .... व्यायामः कर्त्तव्यः।

(9) .... बिना जीवनं नास्ति।

(10) मयूरः .... इति नाम्नाऽपि ज्ञायते।

उत्तर- (1) भृशम्

(2) अत्र

(3) अपि

(4) एव

(5) सदा

(6) वहिः

(7) यत्र-तत्र

(8) बलस्यार्धं

(9) विद्या

(10) अहिभुक।

इकाई-20

□ स्वपाठ्यपुस्तकस्य सुभाषितानि पाठात् सुभाषितं शुद्धं श्लोक द्वयस्य लेखनम् करणीयाः।

1. **आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महान् रिपुः।**
नास्त्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यं नावसीदति।।

अर्थ- आलस्य मनुष्यों के शरीर में रहने वाला महान् शत्रु है। परिश्रम के समान कोई भी बन्धु (भाई, सखा) नहीं है, जिसे (परिश्रम को) करके व्यक्ति दुःखी नहीं होता है।

2. **गुणी गुणं वेत्ति न वेत्ति निर्गुणो,**
बली बलं वेत्ति न वेत्ति निर्बलः।
पिको वसन्तस्य गुणं न वायसः,
करी च सिहस्य बलं न मूषकः।।

अर्थ- गुणवान् (ही) गुण को जानता है, गुणहीन व्यक्ति (गुण को) नहीं जानता है। बलवान् (ही) बल को जानता है, अशक्त (बल को) नहीं जानता है, वसन्त ऋतु के गुण कोयल जानती है, कौआ नहीं। शेर के बल को हाथी जानता है,चूहा नहीं।

3. **निमित्तमुद्दिश्य हि यः प्रकुप्यति,**
ध्रुवं स तस्यापगमे प्रसीदति।
अकारणद्वेषि मनस्तु यस्य वै,
कथं जनस्तं परितोषयिष्यति।।

अर्थ- जो कारण को लक्ष्य करके (जानकर/देखकर) क्रोधित होता है, वह उस (कारण) के हट जाने पर

@amarwani450

shot by Sachin

निश्चय ही प्रसन्न हो जाता है। जिसका मन अकारण द्वेष करता है, उसे व्यक्ति कैसे प्रसन्न करेगा ?

4. **उदीरितोऽर्थः पशूनापि गृह्यते,**
हयाश्च नागाश्च वहन्ति बोधिताः।
अनुक्तमप्यूहति पण्डितो जनः,
परोङ्गितज्ञानफलाः हि बुद्धयः।।

अर्थ– बताया गया विषय (निर्देश) पशु के द्वारा भी ग्रहण कर लिया जाता है। घोड़े और हाथी बोधित होकर भार ढोते हैं। विद्वान व्यक्ति न कहे जाए विषय का भी अनुमान कर लेता है। बुद्धियाँ दूसरों के द्वारा किए गए संकेत से उत्पन्न ज्ञान रूपी फल को पा लेती हैं अर्थात् दूसरों के संकेतों से ही गूढ विषय को जान लेती हैं।

5. **क्रोधो हि शत्रुः प्रथमो नराणां,**
देहस्थितो देहविनाशनाया।
यथास्थितः काष्ठगतो हि वह्निः,
स एव वह्निर्दहते शरीरम्।।

अर्थ– लोगों के शरीर सर्वनाश के लिए प्रथम शत्रु देह में स्थित क्रोध है। जैसे काष्ठ (लकड़ी) में स्थित (लगी हुई) आग लकड़ी को ही जलाती है उसी प्रकार (शरीर में स्थित क्रोध) शरीर को जलाता है।

6. **मृगा मृगैः सङ्गमनुव्रजन्ति,**
गावश्च गोभिः तुरगास्तुरङ्गैः।
मूर्खाश्च मूर्खैः सुधियः सुधीभिः,
समान–शील–व्यसनेषु सख्यम्।।

अर्थ– हरिण हरिणों के साथ, गाये गायों के साथ, घोड़े घोड़ों के साथ, मूर्ख मूर्खों के साथ और विद्वान् विद्वानों के साथ ही रहा करते हैं। मित्रता समान आचरण व समान स्वभाव (आदत) वालों में ही होती है।

7. **सेवितव्यो महावृक्षः फलच्छायासमन्वितः।**
यदि दैवात् फलं नास्ति छाया केन निवार्यते।।

अर्थ– फल और छाया से युक्त विशाल वृक्ष का ही आश्रय लेना चाहिए। भाग्य (दुर्भाग्य) से यदि (वृक्ष पर) फल नहीं है, तो (भी) छाया (भला) किससे रोकी जा सकती है अर्थात् छाया तो आसानी से मिल जाती है।

8. **अमन्त्रमक्षरं नास्ति, नास्ति मूलमनौषधम्।**
अयोग्यः पुरुषः नास्ति योजकस्तत्र दुर्लभः।।

अर्थ– मन्त्र रहित (अक्षर वास्तव में) अक्षर नहीं है। औषध रहित (जड़ वास्तव में) जड़ नहीं है। अयोग्य (पुरुष वास्तव में) पुरुष नहीं है। वहाँ (उनमें) योजक दुर्लभ होता है।

9. **विचित्रे खलु संसारे नास्ति किञ्चिन्निरर्थकम्।**
अश्वश्चेद् धावने वीरः भारस्य वहने खरः।।

अर्थ– इस विचित्र (अद्भुत) संसार में कुछ भी व्यर्थ नहीं है। घोड़ा यदि दौड़ने में वीर (श्रेष्ठ) है तो गधा भार ढ़ोने में (वीर/श्रेष्ठ है।

इकाई–21

प्रश्न– कोपि एकं पत्र लेखनम कुरुत।

(1) अवकाशार्थं प्रार्थनापत्रम् ।

उत्तर– श्रीमन्तः प्राचार्यमहोदयाः

शासकीय – उत्कृष्ट–उच्चतर–माध्यमिकविद्यालयः

भिण्डनगरम्, मध्यप्रदेशः

विषय– अवकाशार्थ प्रार्थनापत्रम्

श्रीमन्तः,

सेवायां सविनयं निवेदनम् इदं यद् अहम् अद्य अकस्माद् ज्वरपीड़ितः अस्मि। अत एवं विद्यालयम् आगन्तुं सर्वथा असमर्थः अस्मि। कृपया पञ्चदिवसानां (पञ्चदिनाङ्कतः नव–दिनाङ्क–पर्यन्तम्) अवकाशं स्वीकुर्वन्तु।

दिनाङ्क 04/04/2021 भवदीयः शिष्यः

यजुषः

कक्षा–दशमी 'अ' वर्गः

@amarwah450

shot by Sachin

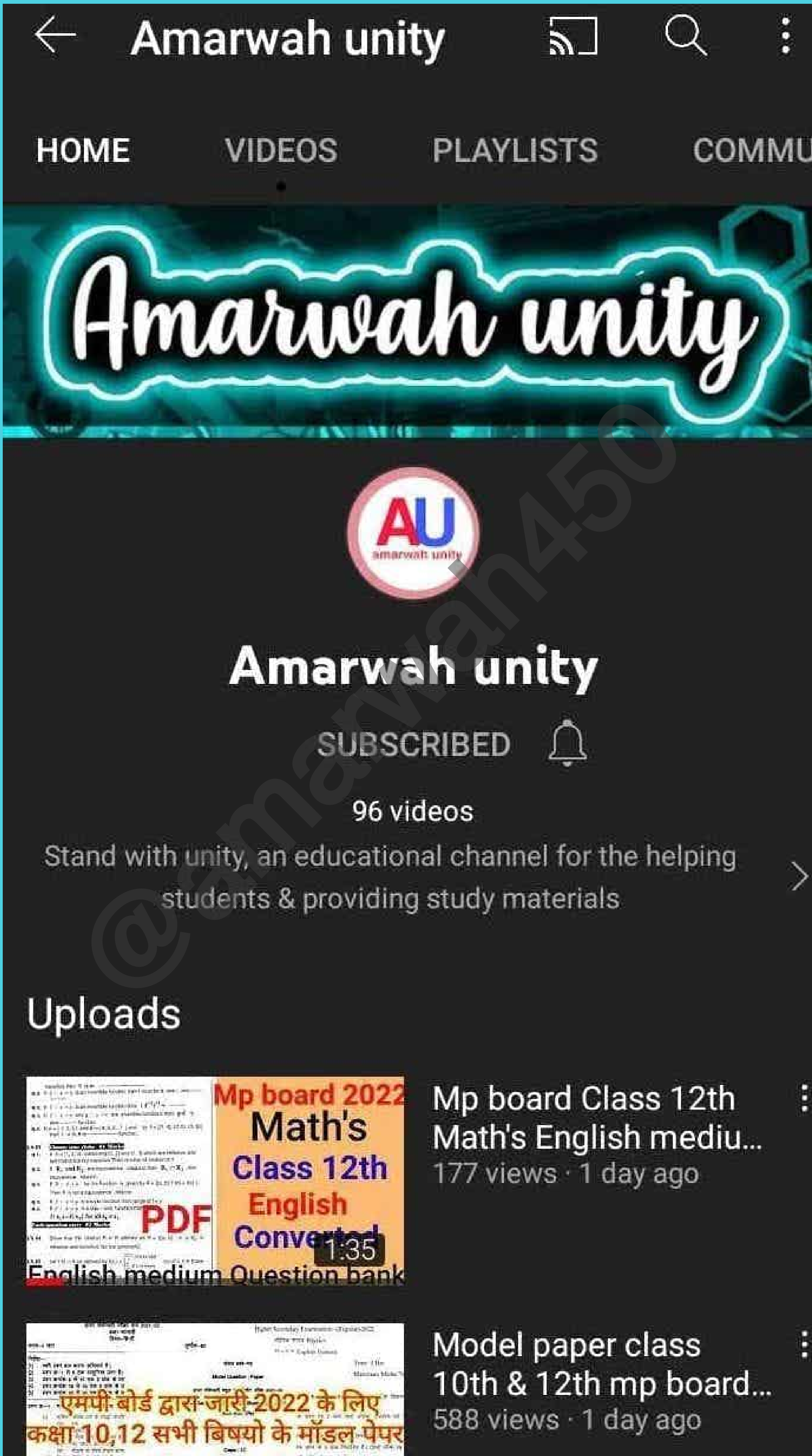
Amarwah unity
HOME
VIDEOS
PLAYLISTS
COMMU
Amarwah unity
AU
amarwah unity
Amarwah unity
SUBSCRIBED
96 videos
Stand with unity, an educational channel for the helping students & providing study materials
@amarwah450
Uploads
Mp board 2022
Math's
Class 12th
English
Converted
PDF
1:35
English medium Question bank
Mp board Class 12th Math's English mediu...
177 views · 1 day ago
एमपी बोर्ड द्वारा जारी 2022 के लिए
कक्षा 10,12 सभी बिषयो के मॉडल पेपर
Model paper class 10th & 12th mp board...
588 views · 1 day ago

(2) मित्राय स्वाध्ययनस्य पत्रम् ।

उत्तर–

जबलपुरात्

प्रियः रामः

सादर नमः

अत्र कुशलम् तत्रास्तु। मया भवदीय कृपा पत्रं प्राप्तम्। अखिलं च वृतं ज्ञातम्। अद्यत्वे मम वार्षिकी परीक्षा भवति।

अहम् अध्ययने सम्यक्तया दत्त चित्तोऽस्मि। साम्प्रतं यावत् परीक्षायाः। प्रश्नपत्राणि साधु लिखितानि सन्ति। आशासे परीक्षायावश्यं सफलो भविष्यामि। निजपितृपादेभ्यो मम सादरं प्रणतयः सूचनीयः।

भवतः मित्रम्

राघवेन्द्र सिंहः

(3) पितरौ प्रति परीक्षायाः परिणामसूचकें पत्रम् ।

जयपुरतः

दिनांक – 28.05.2021

श्रद्धेयेषु पितृचरणेषु,

सादरं प्रणामः।

अत्रकुशलं तत्रास्तु। भवदीयं स्नेहापूरितं पत्रं अद्यैव अहम् प्राप्तवान् सम्पूर्णं वृत्तं च ज्ञातवान्। अधुना मम वार्षिकी परीक्षा प्रचलति। परीक्षायाम् इदानीं यावत् सर्वाणि प्रश्नपत्राणि सम्यक अभवन्। शेषविषयाणां स्थितिः अपि समीचीना वर्तते। आशासे यत् परीक्षायाम् उत्तमान् अंकात् प्राप्य कक्षायां श्रेष्ठस्थानं प्राप्स्यामि।

परीक्षानन्तरं शीघ्रमेव गृहम् आगमिष्यामि।

पूजनीयेषु मातृचरणेषु मम प्रणामः कथनीयः। अनुजाय आशीषः।

भवदाज्ञाकारी पुत्रः

अर्जुनः

(4) पुस्तकानि प्रेषयितुं प्रकाशकं प्रति पत्रम् ।

सविधे

मान्यसश्चालकः

पल्लवप्रकाशनम्

'अक्षरम्' बेङ्गलूरु–85

मान्याः

भवद्भि प्रकाशितानि कानिचन पुस्तकानि मया दृष्टानि। तानि सर्वाणि संस्कृताध्ययनार्थम् अत्युपयोगीनि सन्ति। अतः भवद्भिः प्रकाशितानां सर्वेषां पुस्तकानाम् एकैकां प्रतिकृतिं वि.पि.पि. द्वारा प्रेषयन्तु। यदि वि.पि.पि. द्वारा पुस्तकप्रेषणव्यवस्था भवतां नास्ति तर्हि पुस्तकानाम् आवलीं, तेषां निमित्तं कियत् धनं प्रेषणीयम् इति विवरणं च प्रेषयन्तु। अहं धनं प्रेषयिष्यामि।

अविलम्बेन भवता पत्रोत्तरं निरीक्षे।

इति भवदीयः

इकाई–22

अधोलिखितम् अपठित गद्यांश सम्यक पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत् –

(1) उत्साहः,उदासीनता, निराशा चेति विस्त्र अवस्था। शिशवः सदा उत्साहशीलाः इति विदितमेव। युवानां अपि प्रायेण उत्साहशीलाः अनेके वृद्धा अपि तथैव। वयसः उत्साहस्य च नास्ति सम्बन्धः। उत्साहः मानवस्य सहज स्वभावः सः शरीस्य च विकासाय भवति। शिशु उत्साहेन सर्वं गृहीतुम् सर्वे सह खादिलुम सर्वे सह खेलितुम च प्रवर्तते।

प्रश्नाः

(अ) शिशु उपहासे कृते किं करोति?

(ब) मनसः कति अवस्थाः सन्ति?

@amarwah450

shot by Sachin

(स) के-के उत्साहशीला: भवन्ति?

(द) युवानां पदे क: विभक्ति: अस्ति?

आदर्श उत्तर-

(अ) शिशु उत्साहेन सर्वं गृहीतुम्, खादितुम्, खेलितुम् च प्रवर्तते।

(ब) मनस:, त्रिस्त्र: अवस्था: सन्ति।

(स) बालक:, युवाना:, वृद्धा:, उत्साहशीलता: भवन्ति।

(द) षष्ठी विभक्ति बहुवचन।

(2) कस्मिश्चित् प्रदेशे काचित नदी प्रवहति। नदी तीरे कश्चन् सन्यासी स्वशिष्यै: सह आश्रमं निर्माय बसति स्म। एकदा सन्यासी शिष्यै: सह नद्य: अपरं तीरम् गन्तुम् एकम् नौकां आरुढ़वान। वेगेन प्रवहन्तयाम् नद्याम् अकस्मात् एका अपरा नौका शिलाया घट्टनेन निमग्ना: अभवत् । सन्यासी अकथयत् – तस्यां नौकायां स्थितेषु कश्चिद् दुष्टः आसीत् इति मन्ये।

प्रश्ना:

(अ) सन्यासी कुत्र वसतिस्म?

(ब) अपर: नौका कस्या: घट्टनेन, नद्याम्, निमग्न: अभवत?

(स) सन्यासी नौका दुर्घटनाया: किम् कारणम् कथितवान् ?

(द) नदी कुत्र प्रवहति?

आदर्श उत्तर-

(अ) सन्यासी नदीतीरे वसति स्म।

(ब) अपर: नौका शिलाया: घट्टनेन निमग्ना: अभवत् ।

(स) सन्यासी दुर्घटनाया: कारणम् कथितवान् - कश्चिद् दुष्ट: आसीत् इति मन्ये।

(द) कस्मिश्चिद् प्रदेशे नदी प्रवहति।

(3) जननी जन्मभूमि स्वर्गादपि गरींअसी। जन्मभूमि स्वर्गात् उत्कृष्टतर: अस्ति। वैदिक ऋषि: कथयति– माता भूमि: पुत्रोऽयं पृथिव्या। अत: अस्माभि: स्वार्थम् परित्यज्य देशस्य देशवासिना च सेवा सततं करणीया वयं राष्ट्रभावां, राष्ट्रीय चरित्रं त्यागभावानाम् विना राष्ट्रस्य संरक्षणम् कर्तुं न पारयाम:।

प्रश्ना:

(अ) जन्मभूमि: कस्मात् गरीयसी?

(ब) माता भूमि: इति क: कथयति?

(स) अस्माभि: पदे: का विभक्ति: अस्ति?

(द) भूमि: इति शब्दस्य एकं पर्याय पदं लिखत?

आदर्श उत्तर-

(अ) जन्मभूमि: स्वर्गादपि गरीयसी।

(ब) माता भूमि: वैदिक ऋषि कथयति।

(स) अस्मद् शब्द, तृतीया विभक्ति: बहुवचनम् ।

(द) भूमि: शब्दस्य पर्याय पद वसुन्धरा अस्ति।

(4) सतां सज्जनानाम्,संङ्गति संपर्क: संसर्गोवासनाति: इति कथ्यते। वस्तुत: सतसङ्गंत् एव मानव: समुन्नतो भवति। सज्जनानाम् संसर्गेण जन: सज्जन: भवति। दुर्जनानां संसर्गेण दुर्जन: भवति। अत: सौसमुन्नति इच्छिता जनेन सर्वदा सतामेव संगर्तिविधेय:।

प्रश्ना:

(अ) अस्य गद्यांशस्य शीर्षकं लिखत् ।

(ब) केन जना: सज्जन: भवति।

(स) दुर्जन: शब्दस्य विलोम शब्द: लिखत।

(द) मानव: कस्मात् समुन्नतो अस्ति?

आदर्श उत्तर-

(अ) सत्संङ्गति ।

(ब) संसर्गेण जना: सज्जन: भवति।

(स) सज्जन:।

(द) मानव: सतसङ्गात समुन्नतो भवति।

@amarwah450

shot by Sachin

इकाई–23

प्रश्न– अधोलिखित एकं विषयं आधारीकृत्य निबन्ध लेखनं कुरूत।

(1) महाकवि कालिदासः

कविकुलशिरोमणिः महाकविः कालिदासः संस्कृतभाषायाः श्रेष्ठतमः कविः अस्ति। सः नाटककारः महाकाव्यप्रणेता गीतिकाव्यकर्ता (खण्डकाव्यकर्ता) च आसीत्। तस्य प्रमुखाः ग्रन्थाः सन्ति यथा–

(अ) त्रीणिनाटकानि– मालविकाग्निमित्रम्, विक्रमोर्वशीयम्, अभिज्ञानशाकुन्तलम् च।

(ब) महाकाव्य–द्वयम्– रघुवंशम् कुमारसम्भवं च।

(स) गीतिकाव्यद्वयम्– मेघदूतम् ऋतुसंहारम् च। कालिदासस्य लोकप्रियतायाः कारणं तस्य प्रसादगुणयुक्ता ललिता शैली अस्ति। कालिदासस्य प्रकृतिचित्रणं अतीवरम्यम् अस्ति। चरित्रचित्रणे कालिदासः अतीव पटुः अस्ति। अनुमीयते यत्तस्य जन्मभूमिः उज्जयिनी आसीत्। मेघदूते उज्जयिन्याः भव्यं वर्णनं विद्यतेः कालिदासस्य कृतिषु कृत्रिमतायाः अभावः अस्ति। कालिदासस्य साहित्ये काव्यसौन्दर्यं रसनिरूपणं च सर्वत्र दृश्यते। तस्य सूक्तयः सुधासिक्ताः चेतोहराः सन्ति। कालिदासस्य उपमा प्रयोगः अपूर्णः अतः साधूतच्यते– 'उपमा कालिदासस्य।'

(2) संस्कृतभाषायाः महत्वम्

संस्कृतभाषा विश्वस्य सर्वासु भाषासु प्राचीनतमा सर्वोत्तमसाहित्यसंयुक्ता चास्ति। संस्कृता परिशुद्धा व्याकरणसम्बन्धिदोषादिरहिता संस्कृतभाषेति निगद्यते। प्राचीने समये एषैव भाषा सर्वसाधारणा आसीत्। सर्वे जनाः संस्कृतभाषाम् एव वदन्ति स्म। एषा एव अस्माकं पूर्वजानाम् संस्कृतभाषायामेव विश्वसाहित्यस्य सर्वप्राचीनग्रन्थाः चत्वारो वेदाः सन्ति येषां महत्वमद्यापि सर्वोपरि वर्तते। भाषकालिदासः अश्वघोष–भवभूति–दण्डि–सुबन्धु–बाण–जयदेव प्रभृतयो महाकवयो नाटकराश्च संस्कृतभाषायाः एव। जीवनस्य सर्वसंस्कारेष संस्कृतस्य प्रयोगः भवति। अधुनाऽपि सङ्गणकस्य कृते संस्कृतभाषा अति उपयुक्ता अस्ति। संस्कृतभाषैव भारतस्य प्राणभूताभाषा अस्ति राष्ट्रस्य ऐक्यं च साधयति। भारतीय गौरवस्य रक्षणाय एतस्याः प्रसारश्च सर्वैरेव कर्त्तव्यः। अत एव उच्यते– 'संस्कृतिः संस्कृताश्रिता।'

(3) अस्माकं देशः

भारतोऽस्माकं देशः। अस्माकं देशोऽति विशालः अस्ति। अस्योत्तरस्यांदिशि हिमालयो वर्तते। सागरः अस्य पादप्रक्षालनं करोति। अस्य भूमिः शस्यश्यामला अस्ति। अस्माकं देशे अनेकाः प्रदेशः सन्ति। अस्माकं देशे अनेकाः भाषाः सन्ति। अस्मिन् देशे विभिन्न धर्मावलम्बिनः वर्तन्ते। अस्माकं देशे विविधाः संस्कृतयः सन्ति। परं सर्वासु संस्कृतिषु सादृश्यं वर्तते। वयं मातुः औरसाः पुत्राः एव निवसामः। अस्माकं हृदये भावात्मिकी एकता विद्यते। सङ्कटकाले वयं क्षुद्रभेदान् परित्यज्य देशहितं चिन्तयामः। भारतभूमि अस्माकं माता अस्ति। वयं भारतभूमेः पुत्राः स्मः। अस्याः सम्मानं रक्षितुं वयं सदैव तत्पराः स्मः। भारते प्रभूतं अन्नं भवति। भारते अनेकानि ऐतिहासिकस्थलानि सन्ति। भारते गंङ्गा–यमुना–गोदावरी– सरस्वती–नर्मदादयः नद्यः प्रवहन्ति। विशालं भूमण्डलं व्याप्य अयं देशः एशियामहाद्वीपस्य अन्यतमः राष्ट्रः सञ्जातः। वयं सदा स्वराष्ट्रस्य रक्षां कर्तुम् उद्यताः स्याम। कथितमस्ति– ''जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गादपि गरीयसी।''

@amarwah450

shot by Sachin

(4) अनुशासनम्

जीवनस्य विविधक्रियाणां नियन्त्रणर्शम् अनुशासनस्य आवश्यकता भवति। एतदर्थं जीवने सर्वैः अनुशासनं पालनीयम्। अनुशासनरहितं जीवनं पशुवत् उच्छृङ्खलं भवति। ये जनाः अनुशासनस्यएवयमव पालनं कुर्वन्ति ते जीवने श्रेयः लभन्ते। स्वानुशासनं मानवस्य एकं वैशिष्ट्यम् अस्ति। सेनायाम् अनुशासनस्य अत्यधिकं महत्वं भवति। विद्यार्थिनां जीवने अनुशासनस्य विशिष्टं स्थानं भवति। अनुशासनयुक्तः विद्यार्थी अत्युत्तमः भवति। अतः छात्रैः अनुशासनस्य पालनं कर्तव्यम्।

(5) पर्यावरणम्

अस्मान् परितः यानि पञ्चमहाभूतानि सन्ति तेषां समवायः एव परिसरः अथवा पर्यावरणम् इति पदेन व्यवहीयते। इत्युक्ते मनुष्यो यत्र निवसति, यत् खादति, यत् वस्त्रं धारयति, यज्जलं पिबति यस्य पवनस्य सेवनं करोति, तत्सर्वं पर्यावरणम् इति शब्देनाभिधियते। अधुना पर्यावरणस्य समस्या न केवलं भारतस्य अपितु समस्तविश्वस्य समस्या वर्तते। यज्जलं यश्च वायुः अद्य उपलभ्यते, तत्सर्वं मलिनं दूषितं च दृश्यते अथवा भारतस्य राजधानी अस्ति। पर्यावरणम् पश्यतु। भारतस्य राज्येषु अन्यतमम् अस्ति। पर्यावरणम् भारतदेशस्य राजधानी विश्वस्य अतिविशालासु नगरीषु अन्यतमा इति गण्यते। पर्यावरणम् एषा भारतस्य तृतीया बृहती नगरी वर्तते। इत्यपि विश्रुता. इयं नगरी प्राचीनकाले हस्तिनापुरमिति ख्याता आसीत्। इन्द्रसभायामपि सभाजितनां भरतकुलोत्पन्नानां महीपालानां राजधानी अद्यतनीया एव। पर्यावरणम् मुगलवंशीयाना चक्रवार्तिनां तथा आङ्गलानामपि अधिकारिणां केन्द्रभूमिर्भूत्वा अधुनापि भारतीयगणराज्यस्य राजधनीपदमलङ्करोति।

@amarwan450

mr_sachin._patidar